

Prof. Joseph E. Stiglitz

Ekonomide Nobel ödülü bulunan Joseph E. Stiglitz, Columbia Üniversitesi'nde Profesör ve Roosevelt Enstitüsü'nde Baş Ekonomisttir. En son çıkan kitabı: Küreselleşme Yine Büyük Hayal Kırıklığı: Trump Döneminde Küreselleşme Karşıtlığı

Pazar yoğunlaşması Amerikan ekonomisini tehdit ediyor

Dev şirketlerin pazar gücü arttıkça bunların Amerika'nın para güdümlü politikalarını etkileme kabiliyetleri de artmaktadır. Ve sistem şirketlerin lehine olacak şekilde değiştirildikçe, sade vatandaşın kötü muamele veya suistimali tazmin etme arayışı çok daha zor hâle gelmektedir.

Dünyanın gelişmiş ekonomileri kökleri derinlere uzanan bazı problemler yaşamaktadır. Özellikle ABD'de eşitsizlik 1928'den bu yana en yüksek seviyesine ulaşmıştır ve GSYİH artışı II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllar ile karşılaştırıldığında ne yazık ki zayıf kalmaya devam etmektedir.

Yıllık "yüzde 4, 5 ve hatta 6" sözünü verdikten sonra, ABD Başkanı Donald Trump ve kongredeki Cumhuriyetçi destekçilerinin bugüne kadar benzeri daha önce görülmemiş bir bütçe açığı oldu. Kongre Bütçe Dairesi'nin son tahminlerine göre federal bütçe açığı bu yıl 900 milyar dolara ulaşacak ve 2021 sonrasındaki her yıl için bu rakam 1 trilyon dolar sınırını aşacaktır. Buna rağmen 2018'deki yüzde 2.9'dan düşüş ve Uluslararası Para Fonu'nun ABD büyümesini 2019 için yüzde 2.5 ve 2020 için yüzde 1.8 tahmin etmesi ile birlikte en son açık artışının yol açtığı telaş ve heyecan şimdiden etkisini kaybetmektedir.

Kötü tasarlanmış vergi reformu

Amerikan ekonomisinin az-büyüme/yüksek- eşitsizlik problemine katkıda bulunan birçok faktör bulunmaktadır. Trump ve Cumhuriyetçiler'in kötü tasarlanmış vergi "reformu", vergi yasasındaki mevcut kusurları kötüleştirmiş ve daha yüksek kazanç sağlayanlara daha fazla gelir aktarmıştır. Aynı zamanda globalleşme kötü yönetilmeye devam etmektedir ve finans piyasaları faydalı hizmetler sağlamak yerine kâr elde etmeye yönelik eğilimlerini sürdürmektedir (ekonomistlerin jargonu ile rant arama).

Ancak daha derin ve daha temel bir problem ise piyasaya hakim firmaların müşterilerini sömürmelerini ve pazarlık güçleri ve yasal korumaları zayıflayan çalışanlarını sıkıştırılmalarına neden olan pazar gücünün artan yoğunlaşmasıdır. CEO'lar ve üst düzey yöneticiler, işçilerin kazançları ve yatırımlar pahasına kendileri için gittikçe daha yüksek ücretler elde etmektedir.

Örneğin; Amerikan şirketlerindeki üst düzey yöneticiler vergi kesintisinden gelen avantajların büyük çoğunluğunun, kâr payı ve hisse geri satın alımına gitmesini sağladılar ve bu rakam 2018'de 1.1 trilyonluk rekor rakamı aştı. Hisse geri alımları hisse fiyatlarını yükseltti ve birçok üst düzey yöneticinin ücretinin temelini oluşturan hisse başına kâr oranını artırdı. Bu arada yüzde 13.7'lik GSYİH'de yıllık yatırım zayıf kalırken, birçok kurum emeklilik sistemlerinde kaynak yetersizliği meydana geldi.

Amerikan siyasi sisteminin reform görevini yerine getireceğinden şüphelenmek için neden bulunmaktadır. Buna kurumsal gücün globalleşmesini ve Trump yönetimi altında deregülasyon ve ahbap-çavuş kapitalizmini eklersek Avrupa'nın bu konuda başı çekmek zorunda kalacağı açıktır.

Pazarın artan gücüne dair kanıt neredeyse her yerde bulunabilir. Büyük kâr marjları da yüksek şirket kârlarına katkıda bulunmaktadır.

"Rekabet beceriksizler içindir"

Kedi maması gibi küçük şeylerden, telekomünikasyon şirketleri, kablo sağlayıcılar, havayolları ve teknoloji platformlarına kadar her sektörde çok az sayıda firma, pazarın en az yüzde 75-90'ını domine etmektedir ve problem yerel pazarlar seviyesinde daha da belirgindir.

Dev şirketlerin pazar gücü arttıkça bunların Amerika'nın para güdümlü politikalarını etkileme kabiliyetleri de artmaktadır. Ve sistem şirketlerin lehine olacak şekilde değiştirildikçe, sade vatandaşın kötü muamele veya suistimali tazmin etme arayışı çok daha zor hâle gelmektedir. Buna mükemmel bir örnek, iş akitlerindeki ve kullanıcı sözleşmelerindeki tahkim hükümlerinin yaygın hale gelmesidir; bu hükümler şirketlerin çalışanlar ve müşteriler ile olan ihtilaflarını mahkeme yerine anlayışlı bir arabulucu aracılığıyla çözmelerini sağlamaktadır.

Pazar gücündeki artışı sağlayan birden fazla kuvvet vardır. Bunlardan biri, Google veya Facebook gibi tek bir firmanın kolaylıkla domine edebildiği, büyük ağ etkilerinin olduğu sektörlerin büyümesidir. Bir diğeri ise, şirket yöneticileri arasında kalıcı kârları garanti etmenin tek yolunun pazar gücü olduğu varsayımına ulaşma konusundaki yaygın tutumdur. Risk sermayedarı Peter Thiel'in çok meşhur olan sözlerinde dile getirdiği gibi, "rekabet beceriksizler içindir".

Bazı Amerikan şirket yöneticileri her türlü anlamlı rekabeti önlemek için pazar engelleri oluşturmak konusunda gerçek yaratıcılık göstermiş ve onların bu çabasına mevcut rekabet yasalarının uygulanmasında görülen gevşeklik ve bu yasaların yirmi birinci yüzyıl ekonomisine göre güncellenmemiş olması yardımcı olmuştur.

Bunun sonucu olarak ABD'de yeni firmaların payı azaltılmaktadır.

Bunların hiçbiri Amerikan ekonomisi için iyiye işaret değildir. Yükselen eşitsizlik, düşen toplam talebe işaret eder çünkü refah dağılımının en üstünde yer alanlar daha mütevazı kaynakları olanlara göre gelirlerinin daha ufak bir bölümünü tüketme eğilimi göstermektedir.

Dahası, arz tarafında pazar gücü, yatırım ve inovasyon yapmaya yönelik teşvikleri zayıflatmaktadır. Firmalar daha fazla üretmeleri halinde, fiyatlarını düşürmek zorunda kalacaklarını biliyorlar. Bu

nedenle kurumsal Amerika'nın rekor kârları ve trilyonlarca dolarlık nakit rezervlerine rağmen yatırım zayıf kalmaya devam etmektedir. Ayrıca pazar sömürüsü yoluyla daha fazla rant elde etmek için siyasi güçlerini kullanabildiği durumda neden değeri olan bir şey üretmek zahmetine girsinler ki? Daha düşük vergi almak için yapılan siyasi yatırımların, fabrika ve ekipmana yapılan gerçek yatırımlardan çok daha yüksek geri dönüşü vardır.

Trump işleri daha kötüleştirdi

İşleri daha da kötüleştiren ise Trump'ın vergi kesintilerinden bile önce Amerika'nın sadece yüzde 27.1 olan düşük vergi-GSYİH oranı, gelecekteki büyümeyi garanti etmek için gerekli olan altyapı, eğitim, sağlık hizmetleri ve temel araştırma yatırımlarına yönelik paranın kısıtlanması anlamına gelmesidir. Bunlar, aslında herkese "bir şekilde etki edecek" arz tarafı önlemleridir.

Ekonomik açıdan zarar verici güç dengesi bozuklukları ile savaş politikaları çok basittir. Yarım yüzyılı aşan süredir pazarların genel olarak rekabetçi olduğu varsayımı ile hareket eden Chicago Ekolü ekonomi uzmanları rekabet politikasının odağını, güç ve eşitsizlik hakkındaki daha geniş kaygılar yerine sadece ekonomik etkinlik olacak şekilde daralttılar. Buradaki ironi ise tam da ekonomi uzmanlarının bu varsayımın kusurlarını ortaya çıkarmaya başladıkları sırada, bu varsayımın siyasi çevrelerde baskın hale gelmiş olmasıdır. Oyun teorisinin geliştirilmesi ve yeni, kusurlu ve asimetrik bilgi modelleri, rekabet modelinin ciddi sınırlamalarını gözler önüne sermiştir.

Yasaların günü yakalaması gereklidir. Rekabeti engelleyici uygulamalar yasadışı kabul edilmelidir, nokta. Bunun ötesinde Amerikan tekelciliği önleme mevzuatının modernleştirilmesi için gereken birçok başka değişiklik vardır. Amerikan vatandaşlarının rekabet adına savaşıma konusunda, Amerikalı şirketlerin rekabete karşı savaşıma konusunda gösterdikleri kararlılığı göstermeleri gereklidir.

Burada aşılması gereken güçlük, her zamanki gibi politiktir. Ancak Amerikan şirketlerinin böylesine büyük bir gücü kendilerinde topladıkları göz önüne alındığında Amerikan siyasi sisteminin reform görevini yerine getireceğinden şüphelenmek için neden bulunmaktadır. Buna kurumsal gücün globalleşmesini ve Trump yönetimi altında deregülasyon ve ahbap-çavuş kapitalizmini eklersek, Avrupa'nın bu konuda başı çekmek zorunda kalacağı açıktır.